

אוניברסיטת חיפה
הפקולטה למדעי החברה
בית הספר למדעי המדינה

עבודה מסכמת:

אימהות רצחנית: תופעת המחבלות המתאבדות כאתגר בפני קיבועה המגדרי של האישה הפלסטינית

מוגש במסגרת הקורס "המערכת הבין-ערבית"

מרצה: ד"ר דויד בוקעי

מגישה: שלומית שני

07.07.2010

תקציר

קיימת בעייתיות רבה בהבנת תופעת המחבלים המתאבדים. אלו הם אנשים שבפשעם היו נכונים לסכן את עצמם ואף למות בהתאבדות עבור מטרותיהם. המוכנות מצידם להקריב את חייהם היא שהופכת את איום הטרור ההתאבדתי לגדול ובלתי נתפס כל כך, שהרי רובנו כלל איננו מסוגלים לדמיין את עצמנו עושים מעשה שכזה. פער תפיסתי זה הוא שיוצר את טרור המחבלים המתאבדים ומביא את האלימות חסרת ההיגיון למידתה המקסימאלית (ALVANOU, 2007: p.8). מגדר הוא אחד מהגורמים הקריטיים בסוגיית הטרור ההתאבדתי בעידן הנוכחי. הנשים נתפסות כפושעות טרור מיוחדות ולא בשל שיטת השחתה עצמית שונה מזו של הגברים, אלא מכיוון שנשיותן משחקת תפקיד ראשי באופן שבו הסביבה החברתית כולה משפיעה עליהן (ALVANOU, 2007: p.6-7).

עבודה זו תתמקד בהיבט הנשי של פעולות טרור התאבדותיות ותבקש לחקור אילו יחסי גומלין מתקיימים בין מקומה המסורתי והשמרני של האישה בחברה המוסלמית הקפדנית לבין התעצמותה של הנוכחות הנשית בזירה הגברית במסגרת מאבקי הטרור המוסלמי. לצורך כך, הקונפליקט הישראלי-פלסטיני משמש כדוגמא אידיאלית למקרה מבחן של תופעת הטרור ההתאבדתי הנשי בן-זמנינו היוצא מתוך חברה מוסלמית אדוקה כמו החברה הפלסטינית (ALVANOU, 2007: p.6).

ממצאי העבודה מראים כי פעילותן של הנשים הפלסטיניות, במיוחד במסגרת אינתיפאדת אל אקצא, יצרה שיח חברתי חדשני לגבי הפוטנציאל הטמון בהן כחברות אקטיביות במאבק הלאומני והעלתה אפשרות להרחבת תפקידיהן המגדריים בצורה שאינה מוגבלת בלבד למימד הביתי והמשפחתי. בסופו של דבר, שיח זה לא יצר שינויים חד משמעיים ועם תום האינתיפאדה מעמדן החברתי של הנשים הפלסטיניות נותר רחוק מאוד מזה של האישה הפמיניסטית במערב. לצד קביעה זאת, חשוב לומר שנראה כי עצם הדיון בסוגיה הנשית בהקשרים של כוח ומעמד חברתי, בחברה בה האפליה המגדרית מתפקדת כסממן היכר, מעידה כי תבניות חברתיות מקובעות ניתנות לפריצה ואף לשבירה במסגרת שילוב גורמים אינטגרליים כמו תזמון נכון, נחישות קבוצתית ויציאה אקטיבית לפעולה.

תוכן עניינים

- 4 מבוא _____
- 5 תשתית תיאורטית _____
- 6 פרק ראשון : תפקידים מגדריים מסורתיים של האישה הפלסטינית במסגרת המאבק הלאומני _____
- 9 פרק שני : קווי דמותן ומאפיינים בולטים בקרב המחבלות המתאבדות הפלסטיניות _____
- פרק שלישי : תופעת המחבלות המתאבדות כאתגר פמיניסטי על מעמד האישה בחברה הפלסטינית-
- 14 מוסלמית _____
- 19 פרק רביעי : דיון וסיכום ממצאים _____
- 21 רשימה ביבליוגרפית _____

מבוא

תופעת המחבלות המתאבדות נחשבת באופן יחסי לתופעה נדירה בתחום הטרור ההתאבדוטי הפלסטיני ולמרות זאת, מקרי טרור מסוג זה מוכרים מזירות אחרות בעולם (ברקו, 2004, עמוד 143). הטרור העולמי עלה למודעות ציבורית חובקת עולם בשנים האחרונות בעיקר בשל פיגוע מגדלי התאומים באחד עשר לספטמבר, 2001 והתחזקותם של ארגוני טרור בעולם כדוגמת "אל-קעידה" וה"טאליבן".

מדינת ישראל צברה ניסיון רב בתחום הטרור ההתאבדוטי במהלכן של שתי אינתיפאדות ולפיכך, בקיאה בקווי דמותו של המחבל המתאבד (כהן, 2004). בינואר 2002 עמדה מדינת ישראל בפני אתגר טרור חדש כשלאשונה בוצע פיגוע התאבדות על ידי אישה (שם, שם). על פי נתונים שהותרו לפרסום על ידי שירות הביטחון הכללי מה- 27 לספטמבר, 2004 היו עצורות בישראל כארבעים וחמש נשים שהייתה בכוונתן לבצע פיגוע התאבדות אך נתפסו על ידי כוחות הביטחון לפני שהצליחו בביצוע משימתן (שם, שם).

בהיבטים מסוימים ניתן לראות כי המחבלות המתאבדות עצמן, מבלי להיות מודעות לכך באופן מלא, מבטאות את בואו של גל פמיניסטי ייחודי המאפשר ליצור שינויים בתפיסת מיקומן של הנשים בחברה בה הן פועלות ובכך, הן מוכיחות כי גם בחברות מסורתיות, כמו החברה הפלסטינית-מוסלמית, קיימת האופציה שנשים ימצאו את דרכן להשתלב במאבקים צבאיים שבעבר כלל לא לקחו בהם חלק (ברקו, 2004, עמוד 143). מעבר לכך, קיימות טענות הגורסות כי התפתחויות שונות חלו בתחום המגדר ועלו לפני השטח הודות לתופעת המחבלות המתאבדות, "השאהידות", אך זהו רק אלמנט אחד בקשת רחבה של שינויים מגדריים בעלי חשיבות בחברה הפלסטינית במהלכן של שתי האינתיפאדות וביניהן (Tzoreff, 2006: p.13).

עבודה זו תבקש לאתר היבטים מגדריים פורצי דרך הבאים לידי ביטוי בתופעת המחבלות המתאבדות הפלסטיניות. תוך התמקדות וחקירה של קווי דמותן ומאפייניהן של המחבלות, כמו גם מקומן המסורתי בחברה המוסלמית על פי הקשרים שונים של דת ותרבות, נוכל להכיר את הרקע החברתי המהווה נקודת מוצא לדפוס פעילותן של אותן מחבלות וזאת על מנת להבין בצורה חדה יותר את התמורות שחלו בתפקידיה המגדריים של האישה הפלסטינית-מוסלמית, אם בכלל.

בעבודה זו אבקש לשאול ולחקור כיצד נתפסת תופעת המחבלות המתאבדות כאקט פמיניסטי המאתגר את מיקומה המגדרי של האישה הטיפוסית בחברה הפלסטינית-מוסלמית. המחקר הינו מחקר איכותני המתמקד בסקירת ספרות העוסקת בנושא תוך שימת דגש על הסוגיות העיקריות שבו. חשוב לציין כי לעולם לא נוכל לדעת מה הנחה את המחבלות שצלחו במשימתן ומצאו את מותן בפיגוע שביצעו ולפיכך, בעבודה זו אנסה להתחקות סביב הלך הרוח החברתי והתרבותי ששימש כבסיס תודעתי להחלטתן.

תשתית תיאורטית

במסגרת העבודה יעשה שימוש נרחב בתיאוריית המטרנאליזם כבסיס תיאורטי המבנה את הטיעונים המוצגים בהתייחס לשאלת המחקר. התשתית המושגית תתייחס לעיקריה של תיאוריה זו, הנקשרת באופן ישיר להיבטים שונים של נשיות אך בעיקר שמה דגש על ההיבט האימהי והתפקיד הסוציו-ביולוגי של האישה על פי תפיסות מגדריות ומסורתיות המקובלות בחברה המוסלמית.

מאמרה של Gentry (2009) בחן את הקשר שבין עולמן של השאהידות והתפיסה המטרנאליסטית, הטוענת כי נשים חושבות ומתנהגות בצורה שונה מגברים בשל תפקידן הסוציו-ביולוגי כאימהות. תפיסה זו משווה בצורה טיפוסית את הנשים לאימהות העוסקות בשלום ושלווה. בשל כך, תיאור השאהידות באמצעות מושגים אלו יוצר קושי תפיסתי הואיל והן פועלות שלא בדרכי שלום אלא בדרכי אלימות ובכל זאת, בצורה מפתיעה, נמצא כי המניע לפעולתן הוא נקודת מבטן האימהית (שם: עמוד 235). המאמר טוען כי בין אם מדובר באמהות ובין אם בנשים שאינן אמהות בפועל, נשים הנוקטות באקטיביזם פוליטי נקשרות לאידיאל האימהות (המטרנאליזם) בכל מקרה (שם: עמוד 236).

המחקר בוחן את התפיסה ארוכת שנים וההבחנה ההיסטורית שנעשתה בין המימד הציבורי למימד הפרטי-משפחתי, שבמסגרתו נשים הוגדרו תמיד בקונטקסט של ביתיות, כאימהות ורעיות וניכר כי הדבר מתרחש בצורה דומה גם כיום במסגרת הניסיון להגדיר מהי נשיות אמיתית (שם, שם). דוגמא נוספת לתפיסה המטרנאליסטית באה לידי ביטוי ב"חשיבה מטרנאליסטית" שהוזכרה לעיל ולפיה, בעקבות תפקידן הסוציו-ביולוגי כאמהות, נוקטות הנשים בסגנון שונה של חשיבה והתנהגות. החוקרת קושרת את הטענות הללו למסקנות המחקר של צ'רי, לפיהן פסיכולוגים ואנליסטים האמינו זמן רב כי לנשים אינסטינקט מטרנאליסטי טבעי והן יוכלו לחיות חיים מלאים אך ורק במידה ויהפכו לאימהות (שם, שם). דחף זה להיות אימהות מוערף יותר מכל יכולת אחרת של האישה, כפי שהוגדר על ידי אדריאן ריץ'-אימהות ממוסדת דורשת מנשים אינסטינקט אימהי על פני אינטליגנציה, חוסר אנוכיות על פני מימוש עצמי וקשר עם אחרים על פני יצירת והבניית ה"עצמי" הפרטי שלה (שם, שם).

החוקרת מציינת גם את מחקרו של רודיק שהגדיר את המטרנאליזם על פי שלושה אינטרסים המרכיבים אותו: שימור, צמיחה והתקבלות (שם, עמוד 237). השימור הוא ההיבט החשוב ביותר-אימהות שואפות לשמר את החיים השבריריים ומכאן נובע טבען נטול האלימות. מטרנאליסטיות נטולת אלימות נתפסת בעיניי האימהות כאמת לפיה שימור החיים הוא משימתה של האם ולפיכך, משימה זו כוללת מנהגים של שלום ופיוס המתנגדים להרס החיים. כמו כן, חשיבה מטרנאליסטית עוסקת ביצירת תשתית של שלום למען קידומו של הדור הבא (שם, שם).

פרק ראשון: תפקידים מגדריים מסורתיים של האישה הפלסטינית במסגרת המאבק הלאומני

באופן היסטורי, פעילותן הפוליטית של הנשים נקשרה לתנועות למען זכויות הנשים. עוד מראשיתן של תנועות אלו בראשית המאה ה-20, פעלו הנשים למען השלום ונגד מיליטריזם לא רק כעניין נשי, אלא כשליחות נשית בשל אופיין ומקומן של הנשים בחברה, כאלו שיש להן מסר להעביר וכזירתן הפרטית, בה הן פועלות בנפרד מהגברים (Gentry, 2009 : עמוד 238).

עמדות ודרכי חשיבה מטרנאליסטיות נחשבות לתשתית תודעתית המרמזת על התפיסה הרווחת לגבי התכונות הטבעיות הקיימות אצל נשים- יצירת קשרים בצורה טבעית ונינוחה, יכולתן לקבל החלטות בצורה רגשית ומולדת, ונטייתן האינסטינקטיבית לשימור חיים (שם, עמוד 237). ניכר כי הבחנה זו נקשרת במידה רבה לאופי פעילותן הפוליטית של נשים, בין אם הן אימהות ובין אם לאו (שם, שם). חשוב לציין בהקשר זה כי במקרים בהם אכן מדובר באימהות, תפקיד משפחתי זה הופך להיות גורם מניע להשתלבותן בפעילות פוליטית והן מכירות בכך. במצבים אחרים, דמותן של האימהות הופכת לסמל עבור מדינות או תנועות פוליטיות ובהתאם לכך, מוגדרת במסגרת מטרנאליזם פוליטי פאסיבי, כלומר מטרנאליזם שעושה שימוש בדמותה של האישה מבלי להתייחס לעשייתה בפועל, אלא רק למאפייניה החברתיים (שם, שם).

בעקבות מידע זה, נשאלת השאלה האם המטרנאליזם המופגן על ידי המחבלת המתאבדת הפלסטינית הוא אקטיבי או פאסיבי? חשוב לזכור שמטרנאליזם אקטיבי פירושו עשייה ממשית הטומנת בחובה אפשרות לקידום מטרות נשיות בעוד שמטרנאליזם פאסיבי לא כולל היבט זה (שם, עמוד 236). מעבר לכך חשוב לבחון האם תודעתן של המחבלות הללו כוללת את פעילותן הפוליטית במסגרת תפיסתן המטרנאליסטית? (שם, עמוד 237). הנקודה המעניינת בשאלה זו טמונה בהסברה של החוקרת, לפיו נשים שבחרו להיות פעילות פוליטית בצורה אלימה מוצגות בכל מקרה על פי הגישה המטרנאליסטית בפני הציבור הרחב, על אף שפעילותן אינה פעילות של שלום. אפיון זה רלוונטי לתופעת השאהידות הפלסטיניות ולמעמדן הסמלי, שהרי תפיסת המטרנאליזם המסורתית המקובלת בקרב זרמים פמיניסטיים היא כזו המבדלת את הנשים כאובייקט אימהי (כפי שגם המחבלת הפלסטינית נתפסת כסמל לאמהות) וכעת, תפיסה זו נקשרת גם לפעילות טרור אלימה, קשר נוסף שאינו רצוי (וחל אף הוא על המחבלות הללו) (שם, עמוד 236). ניכר כי אין תשובה חד משמעית לגבי נוכחותה ומידת השפעתה של הגישה המטרנאליסטית על המחבלות הפלסטיניות הואיל ותיאור פעילותן כולל היבטים מטרנאליסטיים פאסיביים ואקטיביים כאחד ובסופו של דבר, השפעה מסוג זה על המחבלת הספציפית נתונה בידי אותה אישה בלבד (שם, עמוד 237).

מעבר לבחינת גיבוש ההבנות הפנימי החל בקרב המחבלות המתאבדות טרם צאתן לפיגוע, חשוב גם לתת מקום לעמדות המוצגות בצורה פומבית בחברה הפלסטינית ככאלו המשפיעות על עיצוב דפוסי

המחשבה שמובילים לביצוע מעשה ההתאבדות הטרוריסטי. עדות לכך ניכרת בתיעוד מראשית האינתיפאדה הראשונה (Tzoreff, 2006: p.13). בפנייה נרגשת קראו ראשי המנהיגות הפלסטינית לנשים וביקשו מהן לקחת חלק אקטיבי במאבק הלאומי, אך במקום לאפשר להן לבחור כיצד יוכלו להשתתף במאבק, הוצגה הדרישה שהן תממשנה מטרות מסוימות שתאמו להגדרתן המגדרית המקובלת בחברה זו (שם, שם). אחד התפקידים שהוטלו עליהן היה תפקיד "אמהות הלאום" ורחמיהן הולאמו ונקראו "באתן אסקארי"- "רחם צבאי" (שם, עמודים 13-14).

בסעיף 17 של אמנת "החמאס" שפורסמה ב-18 לאוגוסט, 1988 נאמר כי לאישה הפלסטינית יש תפקיד חשוב במאבק הלאומי, לא פחות מזה של הגבר, שהרי היא זו ש"יוצרת" את הגברים שלימים יהפכו ללוחמי המאבק. לפיכך, במסגרת השיח הלאומני, תרומת הנשים למטרה הפלסטינית נמדדה על פי פוריותן, במובן הכי בסיסי וטהור וזאת על פי הנורמה התרבותית הנהוגה (שם, עמוד 14). שיח זה, שהפך את פוריותה של האישה הפלסטינית לכלי לאומי ופטריוטי בכל צורה ואופן, מיחזר את הפזמון החוזר והמוכר מהמרד הערבי של השנים 1936-1939. באותה העת נטען כי האישה הפלסטינית המנענעת את עריסת בנה ביד אחת, מנענעת את האומה הפלסטינית בידה השנייה. בהיפוך מוחלט לכך, האישה אשר נמנעת מלשאת ילדים פוגעת ישירות בלאום (שם, שם). נתונים אלו מעידים כי מלבד העובדה ששיח זה הלאים את גופה של כל אישה פלסטינית, הוא גם שייך את ישותה בצורה ברורה וחד משמעית למרחב הביתי בלבד, אליו ניתן לקשור את אחריות האישה לטיפול דור ההמשך (שם, שם).

הצהרות אלו קיבעו מחדש את המשכיות תפקידיה המסורתיים של האישה ובמיוחד בהקשרים הנוגעים למאבק הפלסטיני (שם, שם). קיבוע מגדרי זה גורס כי תפקידי האישה הם ללדת ולאחר מכן לדאוג ולחנך את הילדים, מה שבפועל נידה אותה ממה שנחשב בחברה הפלסטינית לתפקיד הנשגב ביותר בלחימה הלאומנית- פעילויות צבאיות כנגד האויב שלעיתים הסתיימו בהקרבת החיים למען המטרה. הסיבה ברורה- מוות הוא סיכון הטבוע בהשתתפות צבאית במאבק והרי שבמקרה כזה, רחמה לא יוכל עוד לשרת את צורכי הלאום (שם, שם).

בהמשך ישיר לכך, שיאו של תהליך הלאמת האימהות הפלסטינית היה בהפיכתה של האם ל"אימו של השאהיד" ולשם כך, הוצגה קריאה נרחבת במסגרת הרטוריקה הפלסטינית בה נתבקשו האימהות הפלסטיניות להקריב מרצון את בניהן כשאהידים ואף נתבקשו לעשות זאת בחדווה וברינה (שם, עמוד 15). נשים אלו התפרסמו כנשים של כבוד ו"החמאס" אף הגדיר צעיף מיוחד- הטהג'אבי, כצעף המסמן הזדהות עם הבנים המקודשים (השאהידים) ואימותיהן, מה שעד מהרה הפך לנורמת לבוש מקובלת, במיוחד באזור רצועת עזה, שם שולט "החמאס" (שם, שם).

השינוי הממשי בעמדות אלו חל בתקופת האינתיפאדה השנייה והשנים הספורות שקדמו לה. ב-1991 הצהיר יאסר עארפאת כי הוא תומך בסאדאם חוסיין במסגרת מלחמת המפרץ ובכך איבד את התמיכה מצידה של הקהילה הבינלאומית. לאחר מכן הגיעה מפח הנפש בעקבות כישלון הסכמי אוסלו מספטמבר 1993 והגילויים על שחיתויות במסגרת ההנהגה הפלסטינית. כל אלו הציגו תמונה עגומה בפני הציבור הפלסטיני שהחל להבין כי לא חל שום קידום ממשי במצב הרווחה, התעסוקה, החינוך והבריאות של האזרחים (Tzoreff, 2006: pp.15-16). מצב זה בא לידי ביטוי רב במהלך אינתיפאדת אל אקצא, בה ניתן היה לראות בחדות את העדר ההתלהבות והתמיכה העממית שזוהתה במהלך האינתיפאדה הראשונה. כל אלו, ביחד ובנפרד, הובילו לעלייה בסולידריות הלאומנית ובשחיקה של נכונות הנשים להמשיך ולהיות כבולות לתפקידיהן המקובלים (שם, שם). לפיכך, טוענת החוקרת כי לאג'נדה של אינתיפאדת אל אקצא היו שלושה מאפיינים עיקריים שהבדילו אותה מהאינתיפאדה הראשונה: אג'נדה חברתית פמיניסטית כאלטרנטיבה למטרה הלאומנית של ההגמוניה הגברית השלטת, אימהות חלופית לצידה של האימהות הלאומית המגויסת ולבסוף, תופעת הנשים כמחבלות מתאבדות שתיפקדה כביטוי אקטיבי בשטח לשני המאפיינים הראשונים שהוזכרו (שם, שם).

פרק שני: קווי דמותן ומאפיינים בולטים בקרב המחבלות המתאבדות הפלסטיניות

בפנייה נרגשת אל עמו, תועד יאסר עראפאת, מנהיג אש"ף (ארגון לשחרור פלסטין) בזעקתו לנשות פלסטין: "אתן התקווה של פלסטין. אתן תשחררו את בעליכן, אבותיכן ובניכן מדיכוי. אתן תקריבו מעצמכן בדרך בה, אתן הנשים, הקרבתן תמיד למען משפחותיכן" (ALVANOU, 2007: p.6-7). קריאה זו לעבר נשות פלסטין קיבלה ביטוי בולט במהלך אינתיפאדת אל אקצא שפרצה באוקטובר 2000.

בינואר 2002 וואפה אידריס, פלסטינית בת עשרים ושבע, חגרה עשרה קילו של חומרי נפץ לגופה ופוצצה את עצמה באמצע רחוב ירושלמי סואן בו מצאה את מותה יחד עם שני אזרחים ישראלים. אידריס הייתה המחבלת הפלסטינית הראשונה שפעלה במסגרת אירועי אינתיפאדה, ובעקבותיה יצאו תשע מחבלות נוספות בנוסף לעשרות ניסיונות כושלים (Naaman, 2008: p.933).

המחבלות המתאבדות נהיו לתופעה שזעזעה את ישראל ומדינות המערב וסימנו, הן בעיני העולם הערבי והן בעיני העולם המערבי, את הסלמתו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני (שם, שם). אידריס אינה האישה הראשונה שגויסה למען המאבק הפלסטיני, שהרי נשים נכחו בו עוד מראשיתו וביניהן בלטה לילה חאלד ודאלאל אל-מוגראבי שלקחו חלק במבצעי חטיפה מתוקשרים (שם, שם). כמו כן, היא לא הייתה המחבלת המתאבדת הראשונה שפעלה במסגרת מאבק טרוריסטי. החיזבאללה בלבנון והמורדים הטאמילים בסרי-לנקה עשו שימוש בנשים כמחבלות מתאבדות עוד בשנות השמונים (שם, שם).

במטרה לחקור את התפתחותה של תופעת המחבלות המתאבדות הפלסטיניות חשוב לסקור את מאפייניהן של המחבלות שהצליחו במשימתן ויותר מכך, לבחון בקפידה את מאפייניהן של אלו שהתחרטו ברגע האחרון או נכשלו ונתפסו, שהרי הן מהוות עדות חיה לרקע האישי וקווי דמותה של האישה שבחרה במודע להקריב את חייה למען רצח לאומני. במחקרה, מתבססת Gentry (2009: עמוד 235) על תיאוריית המטרנאליזם וטוענת כי רוב השאהידות פועלות מתוך מניעים מטרנאליסטיים אישיים ופנימיים ולא מתוך הגיון פוליטי כלשהו. ניתן לראות עדות לכך בממצאיהם של חוקרים שונים ובעיקר בסיקורים המדווחים באמצעי התקשורת, בהם מוצגות השאהידות ככאלו שפעלו לאחר מפח נפש מחלומות הרוסים על נישואין ומשפחה ולפיכך, רואות את נקודת המוצא של מעשה ההתאבדות כאפשרות אחרונה למימוש הציפייה מהן למלא את תפקידן המגדרי כאמהות (שם, שם).

במחקרה של ברקו (2004), שנערך במתקני הכלא בו מוחזקות האסירות הביטחוניות, בחנה החוקרת את שגרת יומן, הדינאמיקה החברתית המורכבת ביניהן וכמובן את סיפורה האישי של כל אחת מאותן אסירות שהורשעו בסיוע למחבלים או בניסיון לבצע פיגוע התאבדות בעצמן. מטרתה הייתה לבחון

לעומק את רובדי חייהן בכדי לקשור אותם, בסופו של דבר, לכדי מכלול של אירועי חיים, סוגי אישיות ותפיסות עולם שיבהירו ולו במעט את המניעים לבחירתן בדרך הטרור במהלך אינתיפאדת אל אקצא.

ברקו (שם: עמוד 144) מספרת כי רוב האסירות שנעצרו ונתפסו בדרכן לבצע פיגוע או שהתאמנו לקראת הוצאה לפועל של פיגוע התאבדות היו בשנות העשרים לחייהן, רווקות ובעלות השכלה תיכונית. רובן השתייכו ל"פת"ח" אך היו גם כאלו שהיו חברות ב"חזית העממית" או "הג'יהאד האיסלאמי". במסגרת המחקר נערכו ראיונות עומק עם האסירות ומהם נשאבו מניעים המתארים את המוטיבציה של המחבלות לביצוע הפיגוע והם מתוארים כמניעים רומנטיים, אישיים או משפחתיים (שם: עמוד 145). בהקשר זה חשוב להוסיף כי האלמנט הדתי נוכח במידה מסוימת בעדויות הנוגעות לשיקולים שהובילו להחלטה לבצע פיגוע התאבדות אך ניכר כי הוא אינו מהווה מניע דומיננטי בקרב הנשים שלקחו חלק במחקר (שם: עמוד 146).

לפיכך, אחד מהמניעים שעלו מתוכן הראיונות כלל מוטיבציה גבוהה לקחת חלק במאבק הלאומי של העם הפלסטיני בהתבסס על עקרונות דתיים מהאיסלאם. במקרים נוספים המניע הראשי מתואר כרצון עז לפגוע ישירות בישראלים בכדי לנקום על פגיעת כוחות צה"ל וישראל בבני משפחתן של המפגעות (שם: עמודים 145-146). ניכר כי לעיתים המניע הלאומי משתלב עם דפוס משפחתי חוזר- בחורה שבמשפחתה שאהידים שהתאבדו בפיגוע טרור, שואפת להתאבד בעצמה כממשיכת דרכם. ניתן להבין כי מה שמתחיל כהזדהות עם אנשים קרובים שביצעו פיגוע התאבדות והאדרתם, כמקובל בחברה הפלסטינית, עשוי מאוד להוביל לחיקוי אקטיבי ואימוץ דפוס התנהגות דומה (שם: עמוד 146).

במקרים נוספים מתוודות המחבלות כי חוו הריון מחוץ לנישואין בעקבות קשר רומנטי אסור ולכן נחשבו למופקרות על פי אמות המידה החברתיות. על מנת להשיב את כבוד משפחתן ביקשו למות בדרכן, כשאהידות, ולא בעקבות רציחתן על רקע "חילול כבוד המשפחה" הנהוג בחברה המוסלמית (שם: עמוד 145). דוגמא לכך היא תנועת "החמאס", שלקחה אחריות על פעולת התאבדות של מחבלת אחת בלבד- רים ראישי. ראישי התפוצצה במחסום ארז בינואר 2004 ורצחה במותה שלושה חיילי צה"ל ואזרח ישראלי אחד (שם: עמוד 144). ראישי היא דוגמא לבחורה שבחרה להיות שאהידה לאחר שנחשדה בקשר רומנטי מחוץ לנישואין. בשל כך, למרות התנגדותו המוכרת של ארגון "החמאס" לביצוע פיגועי טרור על ידי נשים, אישר את הפיגוע אותו ביצעה וכאמור, קיבל עליו אחריות ציבורית (שם, שם).

ממצא בולט שעלה במחקר מראה כי בקרב המחבלות מתקיים גורם נוסף- הגורם המשפחתי והאישי הנוגע ישירות לאירועי חייה של המפגעת. גורם זה מתייחס, בין היתר, לביטויים שונים של מרד גיל הנעורים (שם: עמוד 146). דוגמא לכך הוא סיפורה של אחת המרואיינות שלא יכלה למסד את הקשר הרומנטי שלה מכיוון שלא קיבלה את אישור משפחתה ובייאוושה בחרה בדרך הטרור (שם, שם).

היבט נוסף הנכלל בגורם האישי והמשפחתי מתייחס לתהליכי חזרה בתשובה ומשתקף גם בתיאורים הרגשיים שהעלו המחבלות בהם הן מדברות על אלוהים כישות ממשית המנחה ומובילה אותן בדרכן האחרונה לפיגוע (שם : עמוד 159). כאמור, הדת לא נמצאה כמניע דומיננטי בקרב המחבלות ולמרות זאת ניכר כי תהליך החזרה בתשובה של הרבה מהן מהווה זרז טבעי לבחירתן בטרור ומקורו, בדרך כלל, במעשה אונס או תקיפה מינית שחוו הנערות מצד קרוב משפחה או מכר (שם : עמוד 146). דוגמא לכך היא היבא דראעמה שביצעה את הפיגוע בקניון עפולה במאי 2003 וזאת על רקע האונס שעברה על ידי דודה ושבעקבותיו חזרה בתשובה (שם, שם). בנוסף, אחת מהמרואיינות סיפרה כי ביקשה להיות שאהידה בעקבות רצונה להתאבד. אישה זו סבלה מאלימות קשה ואונס מצד בעלה אך מכיוון שבדת המוסלמית מעשה ההתאבדות הוא אסור ומהווה אות קלון, ביקשה למות כשאהידה ובכך להפוך לגיבורה לאומית וגם לזכות את משפחתה בכבוד ובכסף המוענקים למשפחות השאהידים והשאהידות (שם, שם).

חיזוק נוסף לממצאים אלו עולה במחקרה של Gentry (2009 : עמוד 241) המציין כי גם במקרה הקורדי, הטאמילי והצ'יני, תקיפה מינית ואונס היוו מניע מקובל עבור נשים בבחירתן להפוך למחבלות מתאבדות במסגרת מאבקים לאומניים ואתניים. החוקרת מזכירה גם את מחקרם של בלוס וויקטור המגבה את המסקנה כי נשים הופכות למחבלות מתאבדות בעקבות השפלה עמוקה ואיבוד תחושת הכבוד הנובעים ממקרה אונס או תקיפה המינית שחוו (שם, שם). בהסתמך על האמור, ניתן להניח כי קיימת סבירות לכך שמטענים רגשיים אלו הם שהתגלגלו, בסופו של דבר, לכדי ההחלטה לבצע מעשה התאבדות טרוריסטי (שם, שם). גם מחקרו של ויקטור מתייחס לעוצמתו של המצב הנפשי הקשה בקרב השאהידות הפלסטיניות הנגרם בשל מיקומן בשולי החברה הפלסטינית, היותן גרושות, נלעגות, מבודדות ובדרך כלל גם מושפעות ממותו או השפלתו של קרוב משפחה גברי על ידי הכוחות הישראליים (שם, שם).

בהמשך ישיר לכך, חשוב לחדד את הזיקה שבין המניעים המובילים את האישה להפוך לשאהידה לבין תפיסתה לגבי מעמדה הנתון בחברה הפלסטינית- מוסלמית. קשר זה משתקף במידה לא מבוטלת בדרכים בהן השאהידות שוברות את הקוד החברתי (של החברה הפלסטינית) והדתי (של דת האיסלאם) בעצם בחירתן האחרונה. ברקו (2004 : עמוד 144) מתארת את האישה המפגעת ככזו היוצאת נגד הקוד החברתי והמשפחתי המקובל מכיוון שהפיכתה לשאהידה נעשית ללא אישור משפחתה, מתוך ידיעה והבנה ראשונית שאישור שכזה לעולם לא יינתן לה. בעקבות כך, נוצר מצב חדש בו משפחתה של הטרוריסטית מוסטת הצידה ומנוטרלת מכל השפעתה על הבת, המופקעת מרשות המשפחה (על ידי הארגון שגייס אותה להתאבדות טרור) ללא חזרה (שם, שם). עדות לכך ניכרת בציניות המופגנת על ידי ארגוני הטרור המגייסים את אותן נערות ובו בעת מחתימים אותן (לעיתים בניגוד לרצונן ובכפייה) על טופס "פעילות צבאית" בו הן

מצהירות כי התאבדותן נעשתה מרצון החופשי ובהסכמתן המלאה. באופן זה, נמנעים אותם הגברים שבאו במגע ישיר ואישי עם המחבלת מלתת דין וחשבון על כך לבני משפחתה לאחר מותה (שם, שם). נתון נוסף המחזק את הפרת הקוד החברתי- פלסטיני עולה בסיפוריהן של המחבלות ששרדו את ניסיון להפוך לשאהידות ובעדותן האישית ניכר כי הן ממשיכות להפר את הקוד החברתי המוסכם גם במהלך תקופת מאסרן (שם: עמוד 152). ברקו (שם, שם) מספרת על מחבלות אסירות המנהלות קשרים רומנטיים דרך האינטרנט עם בני זוג פוטנציאליים ללא ידיעת הוריהן (שכלל אינם מתמצאים במחשבים ואינטרנט מלכתחילה) ובכך מוצאות פירצה בכלליה הנוקשים של החברה הפלסטינית- מוסלמית, בה קשר שכזה ייחשב לקשר אסור, במיוחד לאור העובדה שהוא מתקיים ללא פיקוח של אבי הנערה או אחיה הגדול (שם, שם).

מלבד התמקדות בסיפוריהן האישיים של המרואינות, ביקשה ברקו להבין גם את אופני הגיוס של המחבלות בפוטנציה על ידי ארגוני הטרור הפלסטינים. השאלה שעלתה היא כיצד מתבצע האיתור של אותן נערות, אילו תנאים מקדימים נדרשים מהן, אם בכלל, ומי הגורם הפנים- ארגוני העוסק בהכשרתן ותדרוכן. ברקו (2004: עמודים 147-149) מתארת נערות נטולות הכשרה צבאית או כישורים פיזיים מסוימים המגויסות שעות בודדות או מספר ימים בלבד לפני הפיגוע המיועד להן. אותן בנות העידו כי נפגשו עם מחבלים נוספים (מפגשים אלו התרחשו רק עם צאתן לאתר הפיגוע) והן כולן משתפות את החוקרת בתחושת אופוריה מרגשת שליוותה אותן בדרכן לפיגוע, תחושה הבולטת במיוחד בקרב הנערות שעברו אינדוקטרינציה מוסלמית עמוקה במסגרת קבוצות הלימוד במסגדים (שם, שם).

החוקרת מתארת תהליך גיוס והכנה בו משולבות נשים מבוגרות מטעם ארגון הטרור ולהן תפקיד דומיננטי ובולט בהכנתן הנפשית והפיזית של המחבלות שנבחרו (שם: עמוד 144). נשים אלו אמונות על מניעת הרהורי חרטה אצל המתאבדת העתידית ומתפקדות כאימא מחזקת לכל דבר ועניין עד רגע האמת. דוגמא לשיטת גיוס זו היא נהדי ג'ארדאת שביצעה את הפיגוע במסעדת "מקסים" בחיפה באוקטובר, 2003 וגויסה על ידי נשות ה"גיהאד האיסלאמי" שהבחינו בתהליך חזרתה בתשובה, בין היתר, בשל לבושה המסורתי והקפדני (שם, שם).

כלל הממצאים הללו מציגים אופציה אלטרנטיבית לזו המקובלת בהקשר למוטיבציה של הגברים שהפכו לשאהידים פלסטינים. אם הנטייה הטבעית היא לחשוב כי המניעים לבחירתו של אדם להיות שאהיד מושרשים במאבקים צבאיים ובתפיסות לאומניות ופוליטיות קיצוניות, הרי שבמקרה של המחבלות הפלסטיניות הבחירה נובעת מעולם תוכן שונה למדי. כשמדובר באישה הפלסטינית, הבחירה להיות מחבלת מתאבדת אינה קשורה, בדרך כלל, לאלמנטים לאומניים או אידיאולוגיים אלא למקרים פרטניים המתרחשים בלב ליבה של החברה הפלסטינית ונוגעים במידה רבה במימד הביתי והפרטי. מצב זה

יוצר מציאות בה קשה לגבש קו פעילות שיוכח כטיפול מונע ואפקטיבי מול אותן נשים המועדות לפעילות טרור מכיוון שבהעדר דפוס פעילות מוגדר ואחיד המאפיין את השאהידות הפוטנציאליות, תתקשה כל מערכת ביטחונית לאתר אותן מבעוד מועד ולעצור אותן מכוונותיהן הרצחניות.

לסיכום, ניכר כי מאפייני דמותה של המחבלת הפלסטינית אינם קבועים ומוגדרים. המניעים המובילים לבחירתה להפוך לשאהידה מושפעים ברוב המקרים ממכלול של אירועים אישיים הכוללים תקריות משפחתיות, השלכות ישירות של הסכסוך הישראלי-פלסטיני על מהלך חייה, תהליכי חזרה בתשובה (הכוללים אינדוקטרינציה מוסלמית) וכמובן, נכונותה לבצע רצח לאומני תוך כדי התאבדות. מקבץ גורמים אלו נעים בכל רגע נתון בציר המקביל למקומה של האישה הפלסטינית בחברה המוסלמית הקפדנית. בחירתה והפיכתה בפועל לשאהידה מקנים לה כוח חדש ולא מוכר המאפשר לה לקחת חלק במאבק לאומני ארוך שנים ולהיחקק בהיסטוריה כגיבורה לאומית, כמו גברים פלסטינים רבים. פעולת ההתאבדות שנקשרה לא פעם לביטוי אופטימאלי של גבריות מוסלמית-פלסטינית והרואית, הפכה בין שתי האינתיפאדות לערוץ ביטוי חדש עבור הנשים הפלסטיניות, דרכו הן מחדשות את מעמדן המגדרי ופורצות קודים חברתיים מדכאים וארוכי שנים.

פרק שלישי: תופעת המחבלות המתאבדות כאתגר פמיניסטי על מעמד האישה בחברה הפלסטינית-מוסלמית

במאמר על פי Gentry (2009: עמוד 240) מוצגת טענת המחקר מאת יובל-דיוויס הגורסת כי החלוקה המגדרית המקובלת בעת מלחמה נעלמת כאשר אין חלוקה ברורה בין קו החזית לקו העורף. טענה זו רלוונטית למאבקם הלאומני של הפלסטינים, הפועלים כקבוצה אתנית נטולת לאום וטריטוריה ומונעים על פי שיטות של גרילה וטרור. במסגרת עימותיהם של כוחות צה"ל עם הכוחות הפלסטינים מתבצעת לחימה של חיילים מול אזרחים ובדרך כלל בשטחים אזרחיים בנויים. ללא ספק, מאבק זה מטושטש לחלוטין מגבולות ברורים בין צבא לעורף ובין אזרחים לחיילים. הסוגיה שעומדת על הפרק היא באיזו מידה קיים איזשהו גבול, אם בכלל, בין גברים ונשים שלוקחים חלק במאבק זה ופועלים מתוך החברה הפלסטינית, הלוחמת כחזית אחת.

מחקרים בתחום הטרור הראו כי הן גברים והן נשים מצטרפים לארגוני טרור גדולים על מנת להרגיש תחושת שייכות ובשל קשרים חברתיים ומשפחתיים, אלא שבהקשר של נשים שני היבטים אלו תופסים משקל מהותי מאוד. בעוד שאלמנטים כמו מוטיבציה פוליטית ואמונות אישיות נכללים בשיקולים גבריים לפעילות טרוריסטית, המניע הנשי כולל בעיקר אלמנטים משפחתיים וחברתיים הקשורים בטיפוח המשפחה וכמעט ולא מתייחסים למוטיבציה פוליטית או אידיאולוגיות אישיות (שם, שם). הנחה זו נקשרת במידה רבה להגדרת "קוד ההקרבה העצמית והמטרנאליסטית" המתארת את הצורך בתחושת שייכות המוביל את האישה הפלסטינית לנצל את האפשרות שניתנה בידיה להיות מועילה לארגון הטרור במסגרתו היא פועלת על ידי הפיכתה למחבלת מתאבדת (שם, שם).

על מנת לגבש רקע בנושא, יש לבחון את סוגיית המגדר הנשי במסגרת הרחבה של ארגוני הטרור המוסלמיים בעולם. בהתאם לכך, ניתן להזכיר את הפרסום באתר האינטרנט של "אל קעידה" באפריל 2008 מאת "מספר 2" בשרשרת הפיקוד של הארגון, אימן אל זוואהירי, בו קבע כי נשים לא יכולות להצטרף אל תחום הלחימה האקטיבית השוטפת המתבצעת מטעמים נכון לאותו זמן. בשיחה מקוונת זו הוסיף ואמר שתפקידה של האישה מוגבל לדאגה למרחב הביתי ולילדים, לוחמי אל קעידה העתידיים (Weimann, 2009). בניגוד לצפוי, הצהרה זו העלתה קול מחאה מצד נשים שונות שקראו את הצהרתו וטענו כי הן מוכנות להילחם ואף להתחנן על מנת שתיתן להן האפשרות להתגייס לשורות המתאבדים. אישה אחת אפילו פתחה אתר מחאה רדיקאלי מוצפן בו הביעה את מחאתה הגלויה נגד דברי אל זוואהירי ואמרה שהנשים לא צפו תגובה כזו מצד הארגון והיא עצמה בוחרת להמשיך, למרות הכל, בדרך שהאדה-דרך המתאבדות הטרוריסטיות (שם, שם). הדיאלוג האינטרנטי המוצג לעיל משקף רק במעט את הדיון

המתעמת לגבי תפקיד האישה ומעמדה המשתנה בעולם האיסלאם והטרור ובקרב נשות "אל קעידה" בפרט, שהרי מצד אחד אין שום אישה בדרג המנהיגותי של בן-לאדן או סגניו ומאידך, הנשים מוכרות כפעילות ותומכות נלהבות של הארגון במרחב האינטרנטי ובפעילויות קבוצתיות מטעם הארגון (שם, שם).

במקרה שלנו, האקטיביות הנשית בטרור מתוארת במרכז מחקרה של Tzoreff (2006: עמוד 13) המציג את העובדה שנשים פלסטיניות הפכו למחבלות מתאבדות רק במהלך שיאה של האינתיפאדה השנייה (ולא במהלך הראשונה). בהתאם לכך, נשאלת השאלה האם זוהי התרחשות מקרית. בכדי לענות על שאלה זו הציגה החוקרת שני גורמים מרכזיים הנכללים בשקלול התשובה: התפתחויות בתוך הזירה הפוליטית-לאומית-פלסטינית והתופעה המגדרית בחברה הפלסטינית (שם, שם).

ברור למדי כי לא ניתן להפריד בין הופעתן של הנשים כשאהידות לבין השינויים וההתפתחויות שחלו בקרב הציבור הפלסטיני במהלכן של כמעט שלוש-עשרה שנים שבין פרוץ האינתיפאדה הראשונה בדצמבר 1987 לבין פריצתה של האינתיפאדה השנייה-אינתיפאדת אל אקצא באוקטובר 2000. יחד עם זאת, השנים המשמעותיות ביותר במהלך התקופה שבין שתי האינתיפאדות הן בין 1992-2000 בהן נרשמו הצלחות וכישלונות אך יותר מכל, צבירת מלאי של מוראל לאומי כולל (שם, שם). בנוגע לתופעות מגדריות שהתהוו בתקופה זו, יש טענות הגורסות כי הופעת השאהידות הפלסטיניות היא רק ביטוי אחד מתוך מכלול של תופעות מגדריות שהתגבשו בקרב החברה הפלסטינית, הן בטווח השנים שבין שתי האינתיפאדות והן במהלכן (שם, שם).

בהתאם לנאמר, חשוב לבדוק האם וכיצד מוצאים לנכון מנהיגי ארגוני הטרור העולמיים, וארגוני הטרור הפלסטיניים בפרט, להסב את המודעות והערנות הנשית המתעצמת בנוגע לסוגיית המאבק לטובת האינטרסים הפנים-ארגוניים שלהם. כמו כן, חשוב לבחון האם מעצם הסכמתם לשלב נוכחות נשית, כזו או אחרת, בפעילות הלחימה שלהם נובעת גם ההסכמה (המודעת או הלא מודעת) לדון מחדש בתפקודיה של האישה באופן כללי ובהקשר למאבק הלאומני בפרט.

במאמרו, חקר Weimann (2009) את השימושים החדשים במדיום האינטרנט בהסתמך על פרויקט בן עשר שנים בו נערך מעקב וניתוח של נוכחות טרוריסטית באינטרנט, כפי שהופיעה בפרסומים שונים. ממצאיו הראו כי חלה עלייה בשימוש בנשים בתחום הטרור באפגניסטן, סרי לנקה, טורקיה, ישראל, קשמיר ועוד.

שינוי זה נקשר במידה לא מבוטלת לשתי תופעות בעולם האינטרנט המוסלמי. התופעה הראשונה מציגה במידה רבה את מקומה המגדרי והמסורתי של האישה המוסלמית בתחום מאבקי הטרור ומתבטאת בתפעולם של אתרי תעמולה הפונים בצורה בלעדית לנשים על פי תפקידן כאימהות במטרה לעודד אותן לשלוח את בניהן להתאבדות בשל היתרונות הרבים הטמונים בכך. בפרסומו האינטרנטי, מציג

הכותב, אבו עומר- עבדול- בר, עדות נוספת לכך בתיאור תפקידה האינטגרלי של האישה המוסלמית (וזאת בניגוד לתפקיד האישה בעולם המערבי) בעולם המוג'אהדין מעצם האחריות המוטלת עליה- לתמוך במאבק ולהאכיל את ילדיה ב"אבק שריפה וחלב" בכדי שיגדלו ברוח הג'יהאד (שם, שם). נכונותם של ארגוני הטרור המוסלמיים לגייס מודעות נשית למטרות המאבק עלתה עד כדי כך שאפילו אנשי דת ושייח'ים מכובדים כדוגמת השייח' מוסטאפא אבו- יאסיד, מפקדה הראשי של "אל קעידה" באפגניסטן, יצא בקריאה לעבר נשות האיסלאם ובה ביקש מהן להמשיך ולתמוך בבעליהן הלוחמים (שם, שם).

התופעה השנייה מפתיעה יותר מכיוון שהיא מציגה את התמורות ההדרגתיות שחלו בשילוב נשים במאבק האקטיבי בצורה המקנה להן כוח פעולה רב יותר מזה שניתן להן עד כה במסגרת מעמדן החברתי (כפי שהוצג בתופעה הראשונה). תופעה זו מתייחסת לעובדה שחלה עלייה בנוכחות אתרי "מוג'אהדת"- נשות המוג'אהדין, אתרי המחבלות המתאבדות ואתרים הקוראים לגיוס נשים לצורך ביצוע התאבדויות טרור (שם, שם).

עדות נוספת לגיוס נשים מקוון נמצאה באתרים ג'יהאדיסטיים, בהם נפתחו תת- פורומים לנשים בלבד במטרה ליצור תהליך אינדוקטרינציה בקרב הגולשות שיניע אותן לבצע פעולות טרור וזאת בעיקר על ידי פרסום סיפורי חיים ועדויות על מחבלות נשיות בנות ימינו ועל ידי קריאה ממשית לעברן לקחת חלק פעיל במאבק ולמצוא את מקומן במסגרת הג'יהאד (שם, שם). למעשה, האתר הראשון שפנה בצורה מקוונת לנשים הוא האתר המקוון של עיתון הארגון "אל קעידה"- "קולו של הג'יהאד" מינואר 2004 שכלל מוסף מיוחד לנשים, בו נעשה ניסיון לגייסן לפעולות טרור ולשם כך הוצג בעלה של לוחמת, שהקריבה עצמה, בעוד הוא מגולל את סיפורה האישי של אשתו השאהידה (שם, שם). בזירה המקומית הפלסטינית נעשתה פעולה דומה במסגרת אתרי טרור באינטרנט המכוונים לילדים ונוער שהחלו לפנות בצורה מכוונת לנערות צעירות באמצעות סיפורים על נערות מתאבדות המתוארות כמאושרות ושמחות על הזכות שניתנה להן להיות שאהידות ולמות למען פלסטין (שם, שם). דוגמא מעניינת לכך היא רים אל ריאשי, שהוכרזה כמחבלת הראשונה מטעם "החמאס", כשהתפוצצה במחסום ארז בין ישראל לעזה (שם, שם). לאחר מותה, הפכה ריאשי לכלי בולט בתעמולת הארגון, עד כדי כך שסיפורה גולל בקליפ מוזיקלי ששודר בתוכנית ילדים ובאתרי ארגון "החמאס" ובו נראית ילדה מתאבלת על אימה שהתאבדה בפעולת טרור ובעודה נוברת בחפציה של אימה היא מוצאת מקל דינמיט ומרימה אותו. בכך מועבר המסר הסמוי שילדה זו עתידה ללכת בעקבות אימה לעבר גורל השאהידות (שם, שם). ניתן לראות כי פרסומים שכאלו מרמזים על מתן לגיטימציה ציבורית ותקשורתית לפעולות טרור נשיות על ידי ארגון "החמאס" (בניגוד לעמדתו המסורתית והנוקשה לגבי מעמדן המגדרי של הנשים הפלסטיניות) ובנוסף, מועבר המסר הסמוי כי גם דורות העתיד של בנות פלסטין יכולות ואף נדרשות להפוך ללוחמות אקטיביות בעצמן.

דוגמא נוספת לעלייה במידת מעורבותן האקטיבית של נשים בפיגועי התאבדות היא זירת המאבק בעיראק (שם, שם). לאור הלחימה המתנהלת באזור זה, תועדו הנשים כאלו שניסו או הוציאו לפועל כעשרים פיגועי התאבדות מאז 2003 (שם, שם). גם בארגוני טרור אחרים ניכרת עלייה בכוחן של הנשים והן לוקחות חלק פעיל יותר בפעולות האלימות ובכך ממלאות תפקיד הרבה יותר משמעותי מאשר פעילותן המקוונת, התומכת בטרור (שם, שם). מעבר לכך, חשוב להוסיף כי כיום נערכים גם אימונים ממשיים בנשק ואומנויות לחימה נוספות של המגויסות לטרור דרך ובאמצעות האינטרנט (שם, שם). מסקנתו של Weimann על פי הממצאים שהציג מראה כי כוחן העולה והברור של נשים בטרור ההתאבדותי, בשילוב עם הגידול בפעילות תעמולתית אינטרנטית לשכנוע מכוון וממוקד לעבר הנשים המוסלמיות מספק התרעה מדאיגה לגבי כוחה של פנייה תקשורתית ממוקדת על פי קהלים, הנפוצה כיום באינטרנט, ככלי לגיוס מתבלים ומחבלות בידי ארגוני הטרור השונים (שם, שם).

לאור התמורות בעולם המוסלמי, כפי שצוינו לעיל, חשוב לחזור ולהתמקד בשינויים שחלו בחברה הפלסטינית. מחקרה של Naaman (2008: עמוד 933) מתאר כי בצורה כללית ורחבת היקף המחבלות המתאבדות תויגו באמצעי התקשורת כ"קדושות מעונות" וגיבורות לצד תיאורים כמו מפלצות וטרוריסטיות אך בזירה הפלסטינית לא יכלו להסתפק בתיאורים פשטניים שכאלה. פעולות אלו נידונו בכובד ראש ועל פי הקשרים פרגמאטיים, מוסריים ובעיקר דתיים. גם במקרה זה, משמש סיפור של רים אל ראשי כדוגמא לתוצאותיהם המעניינות של דיונים אלו. השינוי מתבטא, בין היתר, בעמדותיו של השייח' אחמד יאסין, מנהיגה הרוחני של תנועת "החמאס" שנרצח בחיסול ממוקד בשנת 2004. יאסין התנגד נחרצות לאפשרות שנשים ייכללו במאבק הפלסטיני האקטיבי אך שינה את עמדתו העקרונית בעניין כשנתן את אישורו של ארגון "החמאס" ב-2004 לראשי (שסיפורה הוצג בפרק השני), המחבלת המתאבדת הראשונה מטעמו, לבצע פיגוע טרור נשי (שם, שם).

ממצאיהם של החוקרים ויקטור ובלום המוזכרים במחקר של Gentry (2009: עמוד 242) הראו כי דרך חילול הכבוד העצמי שבאונס או דרך ערעור מעמדן החברתי של הנשים הפלסטיניות ודחיקתן לשולי החברה, הן הופכות לנטולות סיכוי ממשי להינשא ולפיכך, נטולות סיכוי להביא ילדים. הנחה זו מעוגנת, כאמור, בתפיסה המטרנאליסטית הגורסת כי נשים יוכלו לחיות חיים מלאים וממומשים אך ורק כאמהות. לפיכך, אותן נשים מבקשות לפטור עצמן מיגון וביש מזל שכזה ואף מחדשות את כבוד משפחתן על ידי בחירה בדרך ההתאבדות (שם, שם). בצורה זו ניכר השוני הממשי שבין המוטיבציה הגברית למוטיבציה הנשית בפעולת התאבדות. בחירתה של המחבלת לפוצץ את עצמה (ואת האחרים) היא הצהרה אישית על כישלונותיה כאישה ופחות נתפסת כמעשה של נקיטת עמדה פוליטית במארג הסכסוך האידיאולוגי שבמסגרתו היא פועלת (שם, שם). למרות שהתפיסה המטרנאליסטית (המשמשת כתשתית תודעתית

לבחינת תופעת המחבלות המתאבדות במחקר זה) נקשרת לפעילות נשית של שלום והימנעות מאלימות, המניעים שתוארו לעיל מצליחים לקשור במידה רבה את האקטיביזם הפוליטי והאליים של המחבלות המתאבדות הפלסטיניות לתפקידן הביולוגי כאימהות במסגרת המטרנאליזם (שם, שם). מסקנות המחקר טענו כי יישום מעוות זה של מטרנאליזם בהקשר של פעילות נשית, פוליטית ואלימה אינו משפר את מעמד האישה בחברה הפלסטינית- מוסלמית, אלא דווקא משמר את מקומה כאובייקט ובכך למעשה, גם מבטל כל עשייה מוצלחת שנעשתה למען קידום האישה בחברה זו (שם, שם).

פרק רביעי: דיון וסיכום ממצאים

עבודה זו ביקשה לבחון את תופעת המחבלות המתאבדות הפלסטיניות שלקחו חלק פעיל ובולט למדי במסגרת אינתיפאדת אל אקצא. שאלת המחקר ביקשה לבדוק ולהבין כיצד מעשה ההתאבדות, שעד אותה אינתיפאדה שויך באופן מסורתי לגברים הפלסטינים כלוחמים למען הלאום, הפך לביטוי חדשני של הנשיות הפלסטינית. תופעת המחבלות הפלסטיניות נתפסת כחדשנית בעיקר כי היא עומדת בסתירה לתפקידה הטבעי של האישה המוסלמית בחברה הפלסטינית כאם ורעייה. גם בבחינת התופעה במסגרת הגישה המטרנאליסטית נמצאה אי התאמה הנובעת מכך שגישה זו משייכת את המאבק הפוליטי הנשי לעמדות אימהיות של שימור חיים ורדיפת שלום, בניגוד מוחלט לרצח האלים, הקר והשרירותי של חפים מפשע אותו ביצעו המחבלות. מעבר לכך עלתה השאלה האם קיים ביסוס ממשי המאפשר לטעון כי הגדרת גבולות הנשיות הפלסטיניות אכן הורחבה והתקדמה גם בקרב החברה הפלסטינית בכללותה, או שמא מדובר במניפולציה נקודתית ומכוונת מצידם של ארגוני הטרור שמצאו יתרונות רבים בהוצאה לפועל של פיגועי טרור על ידי נשים ולפיכך הציגו תמיכה זמנית בלבד בפעילותן האקטיבית במסגרת המאבק.

עד כה הוצגו ממצאים מרשימים המראים כי חלו שינויים הדרגתיים בנוחותן של הנשים המוסלמיות בכלל והפלסטיניות בפרט במסגרת המאבק הלאומני המתנהל באמצעות פיגועי ההתאבדות. המחקרים שהוצגו מראים כי חלה התעוררות אקטיבית בקרב הנשים עצמן. סיפוריהן של המחבלות ששרדו מתארת שגרת חיים המעידה כי מרגע החלטתן להיות שאהידות הן הפרו במודע קודים חברתיים מוסכמים ועל ידי כך אתגרו ברמה הפרטנית את מעמדן הנחות, באופן יחסי לגברים, בחברה הפלסטינית. כמו כן, חלה גם תפנית איטית אך מורגשת, בעמדותיהם המסורתיות והנוקשות של מנהיגי ארגוני הטרור לגבי גיוס ושיגור מחבלות מתאבדות. הדבר בא לידי ביטוי בערוצים שונים הכוללים קריאות פומביות, תעמולה אינטרנטית והעברת מסרים דרך תכנים טלוויזיוניים הנצפים במסגרת המרחב המשפחתי ומציגים את האימהות, האבות והילדים כחלק משרשרת המאבק האנושית המקדמת את הקמתה של האומה הפלסטינית.

נראה כי על אף שבאופן רשמי מקומן המגדרי והמקובע של הנשים הפלסטיניות נשמר במסגרת המימד המשפחתי והביתי, יודעים ארגוני הטרור כי בעת הצורך משתלם להם להציג אמירות פומביות חדשניות שיפתיעו את הנשים וייטעו בהן תקוות לגבי יכולתן לכפר על כבודן האבוד, להביא תועלת ממשית במידה ולא הועילו כאימהות ולבסוף, לקחת חלק, כזה או אחר, במאבק ההיסטורי של העם הפלסטיני כגיבורות לאומיות ששמן חקוק בספרים לצד גדולי השאהידים המוסלמיים. המניע העיקרי המנחה את ארגוני הטרור הוא נכונותם לגייס נשים לשורות מבצעי הפיגועים לאחר שאלו הוכיחו בתקופה קצרה של

מספר שנים את נחישותן בביצוע ההתאבדויות הרצחניות ואת יעילותן כמחבלות בשל היותן נשים המצטיירות תמיד, גם בהקשרים של מאבק פוליטי, כאימהות השואפות להשגת שלום ושלווה ובשל כך אינן נחשדות כגורם מאיים או מסוכן עם צאתן לפיגוע (ולכן גם אינן נתפסות על ידי הכוחות הישראליים באותה מידה כמו הגברים היוצאים לפיגוע התאבדות ומעוררים חשד בקלות יחסית).

המבחן האמיתי שניצב בפני ציבור הנשים הפלסטיניות הגיע עם סיומה של האינתיפאדה השנייה. ברגע זה, ניצבו אותן מחבלות בפוטנציה בפני החזרה המוחלטת (ואולי הבלתי נמנעת) לשגרת חייהן הכנועה, לחיפוש התמידי אחרי בעל וילדים ולקיבוע במשבצת הביתית והמצומצמת. האלטרנטיבה שניצבה מולן הציגה אופציה קצרת מועד למנף את הישגיהן במהלך האינתיפאדה בכדי להמשיך ולפעול במסגרת המאבק שרחוק מלהסתתרים. מלבד זאת, לאחר שהוכיחו עצמן בשטח, נשאלת השאלה האם יוכלו לקחת חלק באופן אקטיבי וקונקרטי בזירה בה זכו לעצמאות נשית אמיתית שהתבטאה בבחירתן הבלעדית למות בדרך שלהן, כשאהידות. יהיה מעניין לחקור סוגיה זו במחקרים עתידיים שישלבו היבטים סוציולוגיים וחברתיים מורכבים לנוכח העובדה שכיום חל מיגור כמעט מלא של תופעת הפיגועים בישראל ולכן, המשא ומתן העוסק בהתחזקותה ועצמאותה של האישה בחברה הפלסטינית שזור, נכון להיום, באירועים הפנים-חברתיים והיומיומיים המתרחשים בלב ליבה של קבוצה אתנית זו.

- Alvanou, M. (2007): **Palestinian women suicide bombers :the interplaying Effects of Islam ,nationalism and honor culture**. Tel Aviv : Strategic Research and Policy Center, National Defense College, IDF.
- Gentry, Caron E. (2009): Twisted Maternalism. **International Feminist Journal of Politics**, 11: 2, 235- 252.
- Naaman, D. (2008): Brides of Palestine/ Angels of Death: Media, Gender, and Performance in the Case of the Palestinian Female Suicide Bombers. In Alexander, K. & Hawkesworth, M. (Eds.), **War and Terror: Feminist Perspectives** (pp. 113-135). Chicago: University of Chicago Press.
- Tzoreff, M. (2006): The Palestinian Shahida: National Patriotism, Islamic Feminism or Social Crisis. In Schweitzer, Y. (Ed.), **Female suicide bombers :dying for equality?** (pp. 13- 23). Tel Aviv : Jaffa Center for Strategic Studies, Tel Aviv University
- Weimann, G. (2009, January): Virtual Sisters: How Terrorists Target Women Online. **Insite: The Official Newsletter of SITE Intelligence Group**, pp. 19- 22.
- ברקו, ענת (2004) : **בדרך לגן עדן :עולמם של מחבלות ומחבלים מתאבדים ומשלחיהם**. טל, רמי (עורך). תל-אביב : משכל.
- מסמך אינטרנט : ירושלים- האוניברסיטה העברית :
- כהן, איה (2004) : **שליחות קטלנית: מחבלות מתאבדות בישראל**. אותר בחמישי ליוני, 2010 כמסמך האוניברסיטה העברית בירושלים- הפקולטה למדעי החברה, המחלקה ליחסים בינלאומיים.
- http://www.keren-inbar.org.il/INB/cache/pic_22825.pdf